

Hüseyin APAYDIN

Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, apaydinh36@gmail.com, Van-Türkiye

ORCID: 0000-0002-9559-7908

KARS CEBECİ KÖYÜ TARİHİ MEZAR TAŞLARI¹**Özet**

Mezar taşları, ait olduğu toplumun inancını, kültürünü ve estetik kaygılarını yansıtan önemli belgelerdir. Ancak bu belgeler, bakımsız ve ilgisiz durumlarından dolayı yok olmaktadır. Bu bağlamda, Kars'ın Akyaka ilçesine bağlı Cebeci köyünde tespit edilen, tarihleri ve kime ait oldukları bilinmeyen 29 adet mezar taşı, kayda alınması gereken birer belge olarak düşünülmüş ve yerinde incelenmiştir. Öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmış ve inceleme konumuz olan mezar taşlarıyla ilgili bilimsel bir yayına ulaşılmamıştır. Daha sonra mezar taşları etrafındaki otlar el yordamıyla temizlenmiş, taşlar fotoğraflanmış ve ölçüleri alınmıştır. Mezar taşlarının kitabeleri çözümlenmiş ve kime ait oldukları tespit edilmiştir. Taşlar, form özellikleri bakımından gruplandırılmıştır. Uygulanan bezemelerin teknik ve sembolik özellikleri irdelenmiştir. Mezar taşlarının form ve bezeme özellikleri ardındaki gizemler aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan veriler doğrultusunda Cebeci köyü mezar taşları, Anadolu ve dışındaki mezarlarla karşılaştırılarak sonuca gidilmiştir. 22 adet mezar taşının tarihi kesin olarak saptanmıştır. Bu doğrultuda mezar taşı üretimindeki ortak beğeni ve geleneğin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar sürdüğü görülmüştür. Ayrıca Cebeci köyü mezar taşlarındaki niteliklerin, Anadolu dışına kadar uzandığı anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kars, Terekeme, Mezar taşı, Sanat.

HISTORICAL TOMBSTONES OF CEBECİ VILLAGE KARS**Abstract**

Gravestones are important documents that reflect the belief, culture and aesthetic concerns of the society to which they belong. However, these documents disappear due to their neglected and irrelevant condition. In this context, 29 tombstones, which were identified in Cebeci village of Akyaka district of Kars, whose dates and whose ownership are unknown, were considered as documents to be recorded and examined on site. First of all, a wide literature review was made and a scientific publication about the tombstones, which is the subject of our study, has not been reached. Afterwards, the grass around the tombstones was cleaned by hand, the stones were photographed and their measurements were taken. The epitaphs of the tombstones were analyzed and it was determined who they belonged to. Stones are grouped in terms of form features. The technical and symbolic features of the applied decorations were examined. The mysteries behind the form and decoration features of the tombstones were tried to be clarified. In line with the data obtained, the Cebeci village tombstones were compared with the tombs in Anatolia and outside, and a conclusion was reached. The date of 22 tombstones has been determined precisely. In this direction, it has been seen that the common taste and tradition in the production of tombstones continued from the Ottoman Empire to the

¹ Bu çalışma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi tarafından 28-30 Eylül 2022 tarihleri arasında düzenlenen "2. Uluslararası Kültür, Sanat ve Toplum Sempozyumu"nda bildirisi olarak sunulmuştur.

Republic. In addition, it has been understood that the characteristics of the Cebeci village tombstones extend beyond Anatolia.

Keywords: Kars, Terekeme, Tombstone, Art.

1. Giriş

Cebeci köyü, Kars ilinin Akyaka ilçesine bağlıdır. Köyün Kars merkeze uzaklığı 75 km, Akyaka ilçesine uzaklığı ise 15 km'dir. Köyde günümüzde hane sayısı yaklaşık 30, hanelerde yaşayan kişi sayısı 240 civarındır. Bu nüfusun tamamı kendilerini Karapapak/Terekeme Türkleri olarak tanımlamaktadır.

Cebeci köyünün hangi tarihte kurulduğu ve isminin nereden geldiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Temraz Yoktan ile gerçekleştirilen bir röportaja göre köy, Çopur Allahvirdi Ağa tarafından kurulmuştur (URL-1). İnceleme konumuz olan mezar taşlarından Çopur Allahvirdi Ağa'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz mezar, miladi 1866/1867 tarihlidir. Kars eyaleti Şöregel sancağına ait 1835 tarihli, 02785 numaralı nüfus defterinde *Karye-i Cebeci* adı geçmektedir (Gündüz, 2021: 76).

Cebeci terimi Moğolca'da silah, zırh anlamına gelen “cebe” kelimesinden türemiş, Yeniçeri Ocağı'na savaş malzemesi üretme ve korumadan sorumlu ocağın adı olmuştur (Kılıçarslan,1993: 182-183). Köy halkının rivayetine göre, köyün kurulduğu alan geçmişte askeri bir niteliğe sahipti.

Mezar ve kabir kelimesi Arapça kökenlidir, her iki kelime de ziyaret mekânı anlamına gelir. Türkçede mezar ölünün gömüldüğü yeri ifade etmektedir. Mezarlık ise, mezarların toplu olarak bulunduğu alanı tanımlamaktadır. Mezar taşı bir nevi anıttır ve ölünün gömüldüğü yerin üzerine dikilmektedir. Defnedilen kişiye ait olan bu anıtta, merhumun başucunda yer alan taşlara “baş şahide”, ayakucunda yer alanlara “ayak şahide” denmektedir. Şahideler metin, süsleme ve form nitelikleri bakımından ait olduğu topluluklar hakkında bilgiler sunmaktadır. Mezar taşı uygulaması Türk kültür tarihinde köklü bir geçmişe sahiptir. İslam öncesi Türk topluluklarında mezarların üzerine balbal, bengütaş denilen anıtlar dikilmiştir. İslam öncesinin balbal ya da bengütaşları, Türk-İslam döneminde mezar sahibi hakkında bilgilerin, ayetlerin ya da duaların mevcut olduğu şahidelere dönüşmüştür (Demirci, 2001: 33-35; Belli, 2004: 910-914; Bozkurt, 2004: 519-522; Arslan, 2018: 38).

Mezar taşları ait olduğu toplumun inancını, kültürünü ve estetik kaygılarını yansıtan önemli belgelerdir. Söz konusu belgeler, bakımsız ve ilgisiz durumlarından dolayı yok olmaktadır. Bu bağlamda, Kars'ın Akyaka ilçesine bağlı Cebeci köyünde, tarihleri ve kime ait oldukları bilinmeyen 29 adet mezar taşı, kayda alınması gereken birer belge olarak düşünülmüş ve yerinde incelenmiştir

“*Kars Cebeci Köyü Tarihi Mezar Taşları*” başlıklı çalışma, Cebeci köyünde tespit edilen benzer malzeme, form, bezeme ve kitabe özelliklerine sahip 29 adet mezarı irdelemektedir. Söz konusu mezarlar köyün güneyinde konumlanan yakın mesafeli ancak yolla ayrılmış, duvarla çevrili üç adet alan içerisinde bulunmaktadır. Çalışmada bu alanlar; eski mezarlık, aile mezarlığı ve yeni mezarlık olarak adlandırılmaktadır. Eski mezarlık, köy camisinin güneydoğusunda, duvarla çevrili dörtgene yakın alandır ve bu alandaki 19 adet mezar konumuz kapsamına alınmıştır. Eski mezarlığın doğusunda, yolla ve çevre duvarıyla ayrılan aile mezarlığında 1 adet mezar mevcuttur. Yeni mezarlık ise aile mezarlığının hemen güneyinde, duvarla çevrili dikdörtgene yakın bir alandır ve burada 9 adet mezar tespit edilmiştir. İrdelenen mezar taşları 19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ortalarına uzanan bir dönemi kapsamaktadır

2. Mezar Taşları

2.1. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1221 – M. 1806/1807) (Görsel 1)

Ölçüsü: 1.40 m (uzunluk) x 0.67 m (genişlik) x 0.26 m (kalınlık)

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Dikdörtgen formu, kırmızı renkli andezit tüf mezar taşının, bir baş şahide olduğu düşünülmektedir. Doğu-batı yönünde zeminde yan yatmış olan şahidenin, kitabe bölümünün bulunduğu yüzey güney tarafa dönüktür. Şahide zemine temas etmeyen kısımlardan tahrip olmuştur. Mezar taşının kitabe yüzeyinin orta bölümünde, altı köşeli gülbezek dizileri dikdörtgene yakın bir çerçeve oluşturur. Taşın tahrip olmuş tarafları, söz konusu çerçeve düzeninin bütün bir dikdörtgen oluşturup oluşturmadığını anlamayı zorlaştırmaktadır. Çerçevenin ortasında, alt alta, kabartma tekniğinde, sülüs hatlı iki yazı kuşağı bir köşeden diğer köşeye uzanır şekildedir. Ancak, kırık bölümden dolayı bu uzantı kesilmektedir. Yazı kuşaklarının alt ve üst köşelerinde, birer adet altı köşeli gülbezek motifli yer almaktadır. Gülbezek dizilerinden oluşan dikdörtgene yakın çerçevenin dışında, yan yana, iri boyutlu, ikişer altı köşeli gülbezek motifli mevcuttur. Batı yönündeki 2 gülbezek motifinden biri, kırık nedeniyle tahrip olmuş durumdadır. Bu iri gülbezeler, testere dişi biçiminde bezeme ile çerçevelenmektedir. Şahidenin kitabe yüzeyinde doğu yönündeki iri gülbezelerin hemen üstünde, oyma olarak işlenmiş tarih yer almaktadır.

2.2. Çopur Allahvirdi Ağa'nın Eşine Ait Olduğu Düşünülen Mezar (H. 1273 – M. 1856/1857) (Görsel 2)

Ölçüsü: (Baş Ş.) 0.49 m (uzunluk) x 0.59 m (genişlik) x 0.18 m (kalınlık) – (Ayak Ş.) 0.39 m (uzunluk) x 0.49 m (genişlik) x 0.18 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza el merkade

Merhume

Anlamı: “*Bu mezar Allah'ın rahmetine kavuşmuş*”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür, kısmen tahrip olmuş durumdadır ve baş şahidenin bir kısmı toprak altında kalmıştır. Altta dikdörtgen olan baş şahidesi, tepede dairesel bir form yansıtmaktadır. Baş şahidenin doğu yüzeyinde, niş içerisinde, kazıma tekniğinde mahalli üslupta sülüs kitabe metni bulunmaktadır. Kitabenin tarihçesi ve ilk iki satırı görünürken diğer kısımlar toprak altındadır. Kitabe nişinin iki yanında, birer daire içinde yer aldığı fark edilen bezemeler tahrip olmuştur. Ayak şahidesi kareye yakın dikdörtgendir ve herhangi bir yazı ya da bezeme unsuru barındırmamaktadır. Köy halkı bu mezarın Çopur Allahvirdi Ağa'nın eşine ait olduğunu düşünmektedir. Her iki mezarın yan yana olması ve yakın tarihli kitabeleri, bu söylentinin doğru olabileceğini düşündürmektedir.

2.3. Çopur Allahvirdi Ağa'nın Mezarı (H. 1283 – M. 1866/1867) (Görsel 3)

Ölçüsü: (Baş Ş.) 1.01 m (uzunluk) x 0.68 m (genişlik) x 0.17 m (kalınlık) – (Ayak Ş.) 1.02 m (uzunluk) x 0.72 m (genişlik) x 0.19 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

El merhum

El mağfur

Çopur

Allahvirdi Ağa

Anlamı: “*Bu mezar Allah'ın rahmetine ve affına kavuşmuş Çopur' Allahvirdi Ağa'nındır.*”

¹ Yüzünde lekeler bulunan kimseye verilen ad.

Şahide ön yüzü kenar bordürü: Ey geçen kabrim yanından mümin pir civan ağlasun bir de

Anlamı: “Kabrimin yanından geçen genç ve ihtiyar müminler ağlasın bir de

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Altta dikdörtgen olan baş şahidesi, üstte dairesel bir forma kavuşmakta ve yarım silindir bir tepelikle sonlanmaktadır. Baş şahidenin doğu yüzeyindeki yuvarlak kemerli niş içinde, kitabe yer almaktadır. Nişin alınlık kısmında tarih, alt kısımda 5 satır halinde, mahalli üslupta sülüs hatlı kazıma metin bulunmaktadır. Kitabe nişini kazıma tekniğinde ve mahalli üslupta hatta sahip bir yazı kuşağı çerçevelemektedir. Ayak şahidesi de altta dikdörtgen, üstte dairesel bir forma kavuşmakta ve yarım silindir bir tepelikle sonlanmaktadır. Baş şahidesinden farklı olarak niş ya da yazı barındırmamaktadır.

2.4. Hasan Bin Muhammed’e Ait Mezar (H. 1286 – M. 1869/1870) (Görsel 4)

Ölçüsü: (Baş Ş.) 0.96 m (uzunluk) x 0.63 m (genişlik) x 0.11 m (kalınlık) – (Ayak Ş.) 0.79 m (uzunluk) x 0.49 m (genişlik) x 0.26 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

El merhum el mağfur

Hasan bin Muhammed

Gaffarallah zünû-be hüma

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Muhammed oğlu Hasan’ındır. Günahları bağışlayan Allah.”

Tanımı: : Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezarın baş şahidesi, kırmızı renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Altta dikdörtgen olan baş şahidesi, tepede dairesel bir forma kavuşmaktadır. Baş şahidenin doğu yüzeyi 5 bölüme ayrılmıştır. Kitabe metni kazıma tekniğindedir. En üst kısımda tarih yazmakta ve altta sülüs hatta metin yer almaktadır. Kitabenin sağ ve solunda, alt alta dizili 3 adet altı köşeli gülbezek, simetrik bir düzen yansıtmaktadır. Küçük boyutlu ayak şahidesi, herhangi bir yontu ile düzenlenmeden mezara eklenmiş bir görünüme sahiptir ve gri renkli andezit tüftür.

2.5. Ahmet İbni Veli Bin Süleyman Selim Ağa’nın Mezarı (H. 1286 – M. 1869/1870) (Görsel 6)

Ölçüsü: 1.12 m (uzunluk) x 0.54 m (genişlik) x 0.23 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

El merhum el mağfur

Ahmed ibni Veli bin

Süleyman Selim Ağa

Gaffarallahu zûnûbe-hum

Anlamı: “Allah’ın affına ve rahmetine kavuşmuş, Süleyman Selim Ağa oğlu Veli oğlu Ahmet. Günahları bağışlayan Allah”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür, kısmen tahrip olmuştur ve öne doğru eğiktir. Altta dikdörtgen olan şahide, üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde, yuvarlak kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe beş

bölümden oluşmaktadır. Kitabe metni kabartma tekniğinde sülüs hatlıdır ve siyah renkle boyalıdır. Kitabe nişi, yazı kuşağı ile çerçevelenmektedir. Kitabe nişini çerçeveyeleyen yazı kuşağı da kabartma tekniğinde sülüs hatlıdır ve siyah renkle boyalıdır. Mezar taşının kuzey ve güney cephesinde, alt alta iki adet altı köşeli gülbezek motifli bulunmaktadır. Kuzey cephedeki gülbezek motiflerinden biri toprak altında kalmış ve kısmen fark edilmektedir.

2.6. Hadice Yetimesi'ne Ait Mezar (H. 1287 – M. 1870/1871) (Görsel 6-7)

Ölçüsü: 0.97 m (uzunluk) x 0.65 m (genişlik) x 26 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Fatiha

El merhumet el mağfure

Hadice yetimesi

Afi Allah.....

1287

Anlamı: “*Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Hadice’nin yetim kızıdır. Bağışlayan Allah (hicri) 1287.*”

Şahide ön yüz kenar bordürü: (Alınlık) Görünce ha kemilenin (?) eyleyup..... (Sağ) Ey geçen kabrim yanından mümin pir civan okusun dua.... (Sol) bizâr.....

Anlamı: “ (sağ) Kabrimin yanından geçen mümin ihtiyar ve genç dua etsin ... (sol) bıkmış”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür, kısmen tahrip olmuştur ve öne doğru eğiktir. Altta dikdörtgen olan şahide, üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde kaş kemerli bir niş yer almaktadır. Niş içerisinde, siyah renkli yatay şeritlerle ayrılmış beş bölüm bulunmaktadır. Her bölümde tek satır halindeki yazılar, sülüs hatlı ve kazıma tekniğindedir. Kitabe nişi kabartma tekniğinde, sülüs hatlı harflerden oluşan bir yazı kuşağı ile çerçevelenmektedir. Harf ve rakamlar siyah renkle boyalıdır. Mezar taşının arka yüzeyinin ortasında, kabartma tekniğinde 12 kollu çarkıfelek motifli yer almaktadır. Çarkıfelek, testere dişi ile çevrelenmektedir. Taşın kuzey cephesinde, kazıma tekniğinde alt alta üç adet, altıgen gülbezek motifli yer almaktadır. Gübezeklerden oluşan kompozisyon, taşın güney cephesinde de tekrar etmektedir. Güney cephedeki motiflerin iç yüzeylerinde, mavi boyalar fark edilmektedir.

2.7. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1293 – M. 1876/1877) (Görsel 8)

Ölçüsü: 0.89 m (uzunluk) x 0.54 m (genişlik) x 0.18 m (kalınlık)

Kitabe: (Tahrip olmuş)

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Şahide altta dikdörtgen, üstte üçgen bir forma kavuşmakta ve yarım silindirik bir tepelikli sonlanmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde sivri kemerli niş içerisinde, kazıma tekniğinde kitabe kısmı bulunmaktadır. Kitabede tarih dışındaki bölümler tahrip olmuş ve okunaksızdır.

2.8. Mansur İbni Veli Mansur Ağa'nın Mezarı (H. 1298 – M. 1880/1881) (Görsel 9)

Ölçüsü: 1.07 m (uzunluk) x 0.49 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad el merhum

El mağfur Mansur

İbni Veli Mansur Ağa

Gaffarallah zünûbe-hum

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş, Veli Mansur Ağa oğlu Mansur’undur. Günahları bağışlayan Allah.”

Tanımı: Mezar, Eski Mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür, kısmen tahrip olmuştur ve öne doğru eğiktir. Altta dikdörtgen olan şahide, üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde kaş kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe yatay kabartma şeritle ayrılmış dört bölümden oluşmaktadır. Kitabe metni kabartma tekniğindedir, sülüs hattadır ve siyah renkle boyalıdır. Kaş kemerin alınlığında tarihe ayrılan bölümde zemin yer yer mavi, rakamlar renksiz ve kabartmadır. Kitabe nişinin her iki yanında birer yazı kuşağı bulunmaktadır. Bu yazılar tahrip olmuş durumdadır. Kaş kemerin üstünde her iki köşe, birer altıgen köşeli gülbezek motifli ile bezelidir. Gülbezeklerin içi ve kaş kemerin tepesi yer yer mavi renkle boyalıdır.

2.9. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1302 – M. 1884/1885) (Görsel 10)

Ölçüsü: (Baş Ş.) 1.17 m (uzunluk) x 0.67 m (genişlik) x 0.23 m (kalınlık) – (Ayak Ş.) 1.15 m (uzunluk) x 0.69 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde yer almaktadır. Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Baş şahidesi dinge ya da sikke başlıklıdır ve öne doğru eğik durumdadır. Baş şahidenin ön yüzeyinde sivri kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe nişinin alınlık kısmında tarih bulunurken, altta yatay kabartma şeritlerle bölümlere ayrılmış, mahalli üslupta sülüs hatlı metin mevcuttur. Bu bölümlerden yalnızca biri görünmektedir ve diğer kısımlar toprak altındadır. Kitabenin sağ ve sol kanadında bezemeler bulunmaktadır. İzleyiciye göre sağ kısımda tarak ya da kirkit motifli kazıma tekniğinde oluşturulmuşken, sol kısımdaki daire ve ince dikdörtgen bezeme kabartmadır. Ayak şahidesi altta dikdörtgendir, üst kısımda dairesel bir form kazanmaktadır. Ayak şahidesi yarım silindir biçiminde bir tepelik kısmına sahiptir.

2.10. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1306 – M. 1888/1889) (Görsel 11-12)

Ölçüsü: 1.40 m (uzunluk) x 0.74 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad el merhu

El merhum el mağfur-u

Gaffarallah.....

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Günahları affeden Allah”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde yer almaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve öne doğru eğik durumdadır. Şahide, alttan üste doğru genişlemekte ve üstte dairesel bir form kazanmaktadır. Şahidenin tepelik kısmı, yüzeyden yarım silindir şeklinde çıkıntılıdır. Taşın ön yüzeyindeki kaş kemerli bir niş içerisinde kitabe bulunmaktadır. Kitabe metni kısmen tahrip olmuştur. Kitabe 4 bölümden oluşmaktadır. Kaş kemerli nişin alınlığında tarih yer almaktadır. Harfler, rakamlar kazımadır ve mahalli üslupta sülüs hatla nakşedilmiştir. Mezar taşının arka yüzeyinde, kabartma tekniğinde oluşturulmuş hilâl tepelikli alem ve 12 kollu çarkıfelek motifli yer almaktadır. Hilâlin ağzı kuzeye dönüktür ve 12 kollu çarkıfelek hilâlin ağız kesiminde bulunmaktadır. Motif, mezar taşının arka yüzeyinin büyük bir bölümünü kaplamaktadır.

2.11. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1309 – M. 1891/1892) (Görsel 13-14)

Ölçüsü: 1.27 m (uzunluk) x 0.67 m (genişlik) x 0.37 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad el merhu

El merhum el mağfu.....

Anlamı: “*Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş* ”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alanda yer almaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Şahide alttan üste doğru genişlemekte ve üstte dairesel bir form kazanmaktadır. Şahidenin tepelik kısmı, yüzeyden yarım silindir şeklinde çıkıntılıdır. Taşın doğu yüzeyinde, kaş kemerli bir niş içerisinde kitabe bulunmaktadır. Kitabe kısmen tahrip olmuş durumdadır. Kitabe dört bölüme ayrılmıştır ve kazıma tekniğinde, mahalli üslupta sülüs harflerle nakşedilmiştir. Nişin alınlık kısmında tarih ve altta kalan kısımlarda ilgili metinler yazılıdır. Şahidenin kuzey ve güney cephelerinde herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Taşın batı yüzeyinin üst kısmında, altı köşeli Mühr-ü Süleyman yer almaktadır. Motif, iç içe iki yıldız şeklinde işlenmiştir. Kazıma tekniğinde oluşturulan altı köşeli yıldızın ortasında, oyma tekniğinde altı köşeli yıldız bulunmaktadır.

2.12. Ahmed Aka’nın Mezarı (H. 1313 – M. 1895/1896) (Görsel 15)

Ölçüsü: 1.74 m (uzunluk) x 0.72 m (genişlik) x 0.17 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad el merhum

El mağfur Ahmed Aka

İbni Allahvirdi Aka

Gaffarallahu zünûbe-huma

..... Muhammed

..... Ağa

Anlamı: “*Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Allahvirdi Ağa oğlu Ahmet Ağa’nındır Günahları bağışlayan Allah Muhammed Ağa*”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür. Şahide, doğu-batı yönünde yere devrilmiş vaziyettedir ve alt tarafından kırıktır. Altta dikdörtgen şahide, tepede dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin en alt kesiminde kilit taşına oturması ve toprak altında kalması gereken bölüm görünmektedir. Şahidenin ön yüzeyinde kaş kemerli bir kitabe nişi bulunmaktadır. Nişin alınlık kısmında tarih yer alırken, alınlığın altında 4 adet dairesel kartuş içerisinde, kabartma tekniğinde, sülüs hatlı metin yer almaktadır. Kitabe nişinin dışında kalan alttaki üçgen bölüm içinde, 2 satır sülüs hatlı yazı daha mevcuttur. Ancak şahidenin sağ altından sol altına uzanan kırık buradaki yazıyı bir miktar tahrip etmiştir. Kitabe nişi her iki yandan yazı kuşağı ile çerçevelenmektedir. Bu yazı kuşakları kitabe nişinin altında birleşerek, söz konusu iki satır yazının bulunduğu üçgen alanı oluşturmaktadır. Şahidenin alınlığı kabartma tekniğinde, altı köşeli üç adet gülbezek motifli ile bezelidir. Yanlarda daha iri olan altı köşeli gülbezek motifleri, yivli bir düzenleme ile dairesel olarak çerçevelenmektedir. İri gülbezek motiflerinin iç yüzeylerinde yer yer mavi renk görülmektedir. Taşın kuzey ve güney cepheleri alt alta, üç adet altı köşeli gülbezek motifli ile bezelidir.

2.13. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1319 – M. 1901/1902) (Görsel 16)

Ölçüsü: 1.43 m (uzunluk) x 0.58 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

El merhum el mağfur

Anlamı: “*Bu mezar Allah'ın rahmetine ve affına kavuşmuş*”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde yer almaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar gri renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Şahide altta dar, ortada geniş, üstte iç bükeydir ve sikke ya da dinge başlıkla sonlanmaktadır. Mezar taşının ön yüzeyindeki kitabe nişi dilimli kemerlidir. Kitabe nişinin alınlık kısmında tarih mevcuttur. Kitabe metni 3 bölüme ayrılmaktadır. Harfler kazıma tekniğinde ve mahalli üslupta sülüs hatla uygulanmıştır. Kitabe harfleri yer yer tahrip olmuştur.

2.14. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1319 – M. 1901/1902) (Görsel 17)

Ölçüsü: 1.38 m (uzunluk) x 0.64 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu

Haza merkad

El merhum el mağfur

Anlamı: “*Bu mezar Allah'ın rahmetine ve affına kavuşmuş*”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde yer almaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Dikdörtgen şahide, alttan yukarı doğru genişlemektedir ve üstte dairesel bir form kazanmaktadır. Şahide yarım silindir şeklinde bir tepelikle sonlanmaktadır. Mezar taşının ön yüzeyinde kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe nişi dilimli bir kemere sahiptir. Dilimli kemerin alınlık kısmında tarih mevcuttur. Kitabe metni 3 bölüme ayrılmış ve mahalli üslupta sülüs hatlı kazıma tekniğindedir. Kitabe harfleri kısmen tahrip olmuştur.

2.15. Osman (bin?) Ömer Ağa'ya Ait Mezar (H. 1322 – M. 1904/1905) (Görsel 18-19)

Ölçüsü: (Baş) 1.31 m (uzunluk) x 0.67 m (genişlik) x 0.18 m (kalınlık) – (Ayak) 0.92 m (uzunluk) x 0.49 m (genişlik) x 0.26 m (kalınlık)

Kitabesi Transkripsiyonu:

Haza mer-

kad Osman (bin?) Ömer Ağa

Anlamı: “*Bu mezar Ömer Ağa oğlu Osman'ındır.*”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Altta dikdörtgen formdaki baş şahidesi, üstte üçgen bir form kazanmaktadır ve yarım silindir şeklinde bir tepelikle sonlanmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde üçgen alınlığa sahip niş, 3 bölüme ayrılmaktadır. Kitabe metni mahalli üslupta sülüs hatlı ve kazıma tekniğindedir. Ayak şahidesi altta dikdörtgen, üstte dairesel formdadır. Şahidenin tepelik kısmı yarım silindir şeklinde bir çıkıntı durumundadır. Ayak şahidesinin ön yüzeyi üstte yarım daire bir niş, altta dikdörtgen bir niş olarak iki bölümlü düzenleme yansıtmaktadır. Dikdörtgen niş yüzeyinde hicri “1322” tarihi kazılıdır. Ayak şahidesinin arka yüzeyindeki hilâl ve dairesel motif, kabartma olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlenmede üstte hilâl, altta ise daire yer almaktadır.

2.16. Abdullah Aka Bin Süleyman’a Ait Mezar (H. 1327 – M. 1909/1910) (Görsel 20-21-22)

Ölçüsü: 1.48 m (uzunluk) x 0.64 m (genişlik) x 0.31 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

El merhum el mağfur

Abdullah Aka bin Süleyman

Aka.....

Gaffarallahi Rabb-i Rahim

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Süleyman Ağa oğlu Abdullah Ağa’nındır
..... Günahları bağışlayan sonsuz şefkat ve merhamet sahibi Allah”

Şahide ön yüzeyi kenar bordürü: (Sağ) Tarumar etti beni felek haksarım? bir dua. (Sol) Ey geçen kabrim yanından ihtiyarım? bir dua.

Anlamı: “(Sağ) Perişan etti beni felek toprak içindeyim? bir dua. (Sol) Ey kabrimin yanından geçen isterim? bir dua.”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde yer almaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Şahide, dikdörtgen gövdeli ve sarık başlıklıdır. Mezar taşının ön yüzeyinde, dikdörtgen bir niş içerisinde kitabe bölümü bulunmaktadır. Kitabe kısmen tahrip olmuş vaziyettedir. Kitabe metni, 6 adet dairesel kartuşa, kabartma tekniğinde sülüs hatla işlenmiştir. Kitabe, iki yandan birer yazı kuşağı, üstten ise tarih ve süslemeler ile çerçevelenmektedir. Yandaki yazı kuşakları, kazıma tekniğinde sülüs hatla işlenmiştir. Nişin üzerinde yer alan ve rakamları kabartma olarak işlenmiş tarih, enine dikdörtgen bir kartuş içinde bulunmaktadır. Tarihe ait kartuşun her iki yanındaki bezeme simetrik düzendedir. Kazıma tekniğinde uygulanmış altı köşeli gülbezek motifleri yan yana üçerli bir görünüm oluşturmaktadır. Tarih kartuşunun altındaki tek sıra zikzak bezeme yatay haldedir. İzleyiciye göre zikzak bezemesinin solunda, yuvarlak oyuk içinde, kabartma tekniğinde gülbezek yer almaktadır. Zikzağın sağında, oyularak işlenen beş kollu yıldızın ortasında, kabartma tekniğinde beş kollu yıldız motifleri bulunmaktadır. Mezar taşının arka yüzeyinde herhangi bir bezeme unsuru yoktur. Şahidenin kuzey cephesinde, bir hilâl ile sonlanan alem motifleri kazıma olarak mevcuttur. Şahidenin güney cephesi, bir ibrik ve el leğeni motifleri olmak üzere iki ayrı eşya figürüyle bezelidir. Üstte ibrik altta ise el leğeni kabartma olarak düzenlenmiştir. Leğenin ortasında dairesel bir kabartma bulunmaktadır ve bu kabartma kazıma tekniğinde gülbezek motifleri ile bezelidir.

2.17. İskender Ağa’nın Mezarı (H. 1338 – M. 1919/1920) (Görsel 23-24)

Ölçüsü: 1.14 m (uzunluk) x 0.73 m (genişlik) x 0.26 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

Merhum mağfur

İskender Aka

Bin.....Aka

Gaffarallah.....

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş oğlu İskender Ağa’nındır. Günahları bağışlayan Allah.....”

Tanımı: Mezar, yeni mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Şahide batı yönüne doğru sırt üstü yatık vaziyettedir. Dikdörtgen gövdeli şahide, kavuk başlıklıdır. Şahidenin ön yüzeyindeki dikdörtgen niş içerisinde, beş bölümden oluşan kitabe yer almaktadır. Kitabe kabartma tekniğinde, mahalli üslupta sülüs hatlıdır. Kitabe nişi yanlardan kabartma tekniğinde birer yazı kuşağı ile, üstten tarihle çerçevelenmektedir. Taşın güney kenarında, kazıma tekniğinde ibrik motifi bulunmaktadır.

2.18. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1339 – M. 1920/1921) (Görsel 25)

Ölçüsü: 1.48 m (uzunluk) x 0.61 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haze-l merkad

El merhum

El mağfur.....

..... İsmail (?)

1339

Anlamı: (Kitabe) “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş İsmail 1339”

Şahide ön yüzü kenar bordürü: (Sağ) Ey geçen kabrim yanından din-i ehvan (?). (Sol)

Anlamı: “Ey Kabrimin yanından geçen din kardeşim”

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesiden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve geriye doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgendir ve üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde yuvarlak kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe beş bölüme ayrılmaktadır. Kitabe metni kabartma olarak mahalli üslupta sülüs hatla yazılmış ancak metnin çoğunluğu tahrip olmuş durumdadır. Kitabe bölümlerinin altındaki düz kısımda, kazıma olarak hicri “1339” tarihi yazmaktadır. Kitabe nişinin her iki yanında, kabartma olarak nakşedilmiş, mahalli üslupta kufi hatlı birer yazı kuşağı mevcuttur.

2.19. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (H. 1339 – M. 1920/1921) (Görsel 26)

Ölçüsü: 1.00 m (uzunluk) x 0.72 m (genişlik) x 0.18 m (kalınlık)

Kitabesi Transkripsiyonu:

Haze-l merkad mer-

hum el mağfur

..... Selim Ağa (?)

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Selim Ağa (?)... ..”

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesiden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve öne doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgendir ve üstte dairesele yakın bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde kaş kemerli niş şeklinde kitabe kısmı yer almaktadır. Kitabe beş bölüme ayrılmış, bölümlerin bir kısmı toprak altında kalmış ve mahalli üsluptaki sülüs hatlı harfler çoğunlukla tahrip olmuştur.

2.20. Halil’in Mezarı (H. 1344 – M. 1925/1926) (Görsel 27)

Ölçüsü: 1.07 m (uzunluk) x 0.59 m (genişlik) x 0.17 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

..... El merhum

El mağfur kabri (?)

Halil gaffarallah

Zünûbehum.....

Anlamı: “Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş Halil’in kabri. Günahları bağışlayan Allah..... ”

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, siyah renkli andezit tüftür ve geriye doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgendir ve üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde yuvarlak kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe, yatay kazıma şeritlerle altı bölüme ayrılmaktadır. Mahalli üslupta rik’a hatlı kitabe metni, kazıma tekniğindedir. Yuvarlak kemerli kitabe nişinin hemen üstünde oyma tekniği ile oluşturulmuş bezeme mevcuttur. Haç motifinin üst kısmını andıran bezeme, mezar taşının devşirme olabileceğini düşündürmektedir.

2.21. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Aile Mezarı (H. 1345 – M. 1926) (Görsel 28-29)

Ölçüsü: 1.20 m (uzunluk) x 0.52 m (genişlik) x 0.21 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haze-l merkad

Tanımı: Mezar, eski mezarlık alanının doğusunda, köy halkı tarafından “aile mezarlığı” olarak anılan duvarla çevrili alanın içinde tek mezardır. Baş şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür. Şahide, aşağıdan yukarı daralan, üst kısımda iç bükey bir form kazanan gövdeye ve kalpaklı/fesli bir başlığa sahiptir. Şahidenin ön yüzeyinde yuvarlak kemerli kitabe nişi bulunmaktadır. Kitabe yatay kabartma şeritlerle üç bölüme ayrılmaktadır. Kitabe metni mahalli üslupta sülüs hatlı, kazıma tekniğinde ve çoğunlukla tahrip olmuş durumdadır. Kitabe nişinin üstünde, her iki yanda birer motif yer almaktadır. Bu motifler kazıma tekniği ile oluşturulmuş gülbezek motifini andırmaktadır. Ancak kitabe metni gibi bu süslemeler de tahrip olmuş ve fark edilmeleri zordur. Mezar taşının arka yüzeyinde kabartma olarak düzenlenmiş hilâl motifi bulunmaktadır. Hilâl motifinin ağız kısmı güney yönüne dönüktür.

2.22. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (M. 1944) (Görsel 30)

Ölçüsü: 1.12 m (uzunluk) x 0.59 m (genişlik) x 0.15 m (kalınlık)

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve öne doğru eğiktir. Şahide altta dikdörtgen, üstte dairesel bir form kazanmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde yuvarlak kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe sekiz bölüme ayrılmaktadır. Niş içerisindeki kabartma sülüs hatlı Arap alfabesi tahrip olmuş durumdadır. Cumhuriyet dönemine ait rakamlarla yazılmış olan 1944 tarihi, kitabenin üst kesiminde fark edilmektedir. Kitabe nişinin her iki yanında Latin alfabesiyle, oyularak yazılmış kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerin üst bölümünde, ağız kısımları aşağı dönük stilize alem motifleri, kazıma tekniğindedir. Alemlerin üst kısmında ise birer dairesel kartuş yer almaktadır. Kartuşların arasında, kitabe nişinin üstünde, her iki adet beş kollu yıldız arasında, Arap alfabesi ile “Allah” yazısı işlenmiştir. Kartuş içindeki yazılar, Allah yazısı ve yıldız motifleri kazıma tekniğindedir. Şahidenin güney cephesi, kazıma tekniğinde alem motifi ile bezelidir. Alemin oldukça uzun gövdesi üzerinde, yukarı doğru yönelmiş hilâl tepeliği bulunmaktadır. Şahidenin malzeme, metin, form ve bezeme özellikleri 19. yüzyılın başlarında karşılaşılan mezar taşı geleneğinin, 20. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiğini göstermektedir.

2.23. Fatma Bint-i Ahmed Bin Hacı'ya Ait Mezar (Görsel 31)

Ölçüsü: 0.64 m (uzunluk) x 0.54 m (genişlik) x 0.17 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haza merkad

El merhum e-

mağfur Fatma

bint-i Ahmed bin (?) Ha-

cı gaffarallah.....

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın rahmetine ve affına kavuşmuş, Hacı oğlu Ahmed’in (?) kızı Fatma’nındır. Günahları bağışlayan Allah”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve bazı kısımları kırıktır. Altta dikdörtgen şahide üste doğru daralmakta, üst kısımda dairesel bir form yansıtmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde oluşturulan kitabe nişinin kemer karnındaki yan yana iki yarım daire, alt kısma sarkmaktadır. Kitabe, 3 adet yatay kabartma şeritle 4’e bölünmüş ve 5 satırdan ibarettir. Kitabe harfleri kabartma tekniğinde ve mahalli üslupta sülüs hatlıdır. Kitabe nişinin iki yan kanadının yüzeylerinde, simetrik olarak yer alan çeşitli süslemeler mevcuttur. Bu süslemeler kısmen kırılmış olsa da üstten alta doğru; kazıma tekniğinde gülbezek, kabartma tekniğinde iç yüzeyleri yukarı ve aşağı dönük birer hilâl, kazıma tekniğinde gülbezek ve en altta daire içinde kabartma tekniğinde gülbezek motifleridir. Taşın diğer yüzeylerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

2.24. El Azizin Balasına Ait Mezar (Görsel 32)

Ölçüsü: 0.54 m (uzunluk) x 0.44 m (genişlik) x 0.16 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

El merkad lil-velid

El Azizin bala

Anlamı: “Bu mezar Aziz’in yeni doğmuş çocuğu içindir.....”

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, siyah renkli andezit tüftür ve kısmen tahrip olmuştur. Söz konusu tahrip sebebiyle altta dikdörtgen olan formun üst kısımda nasıl bir forma kavuştuğu tespit edilememektedir. Şahidenin ön yüzeyindeki sülüs hatlı kitabenin yalnızca iki bölümü görülmektedir. Kitabenin bir kısmı toprak altındadır. Metnin üstünde yer alan tarihin rakamları kırık sebebiyle tahrip durumdadır. Kitabe her iki yanındaki testere ağzı bezemesi ile hareketlendirilmiştir.

2.25. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (Görsel 33)

Ölçüsü: 0.74 m (uzunluk) x 0.54 m (genişlik) x 0.16 m (kalınlık)

Kitabe: Kitabenin çoğunluğu tahrip olmuş durumdadır. Okunabilen kısımda “Ahmed ha..... Gaffarallah” yazmaktadır.

Tanımı: Mezar, eski mezarlık olarak anılan duvarla çevrili alan içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesinden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür, kısmen tahrip olmuştur ve öne doğru eğiktir. Altta dikdörtgen olan şahide, üstte

dairesel bir forma kavuşmakta, yarım silindir bir tepelikle sonlanmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde sivri kemerli niş yer almaktadır. Niş yüzeyindeki kitabenin büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

2.26. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (Görsel 34)

Ölçüsü: 0.72 m (uzunluk) x 0.54 m (genişlik) x 0.27 m (kalınlık)

Tanımı: Mezar, yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır ve kitabesi tamamen tahrip olmuştur. Baş şahidesiden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve öne doğru eğiktir. Altta dikdörtgen olan şahide, üstte dairenel bir forma kavuşmakta, yarım silindir bir tepelikle sonlanmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde sivri kemerli, üç bölümlü kitabe nişi yer almaktadır. Üç bölüme ayrılan kitabe içerisindeki metin tamamen tahrip olmuş durumdadır. Şahidenin arka yüzeyinde, altta ağız kısmı yukarı bakan hilâl ve üstte içinde 7 adet ışınal kazıma şeridin bulunduğu 7 köşeli kabartma motifleri mevcuttur.

2.27. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (Görsel: 35)

Ölçüsü: 1.07 m (uzunluk) x 0.87 m (genişlik) x 0.13 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu: Haze-l merkad

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesiden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve geriye doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgen, üstte oval bir forma kavuşmaktadır. Mezar taşının ön yüzeyinde, yuvarlak kemerli kitabe bölümü bulunmaktadır. Kitabe yatay kabartma şeritler ile dörde bölünmektedir. Kitabe içerisindeki mahalli üslupta sülüs hatlı yazılar çoğunlukla tahrip olmuş vaziyettedir. Kitabenin üstten ikinci bölümü hizasında, her iki kenarda yer alan birer gülbezek motifli kazıma tekniğindedir. Yuvarlak kemer üzerinde ise kazıma tekniğinde hilâl ve yıldız motifli yer almaktadır. Bu süslemeler oldukça yıpranmış durumdadır. Ancak dikkatli bakıldığında bezemeler fark edilmektedir.

2.28. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (Görsel 36)

Ölçüsü: 1.05 m (uzunluk) x 0.64 m (genişlik) x 0.26 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haze-l mer...

El mağfur.....

İbni

Anlamı: “Bu mezar Allah’ın affına kavuşmuş oğlu

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanı içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesiden oluşan mezar, gri renkli andezit tüftür ve öne doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgendir ve üstte üçgen bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde, sivri kemerli niş içerisinde kitabe mevcuttur. Kazıma olarak işlenmiş, mahalli üsluptaki sülüs hatlı kitabenin harfleri çoğunlukla tahrip olmuştur. Sivri kemerli nişin üst kısmında yan yana, kazıma tekniğinde daire içerisinde iki gülbezek motifli yer almaktadır.

2.29. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Mezar (Görsel 37)

Ölçüsü: 1.55 m (uzunluk) x 0.64 m (genişlik) x 0.23 m (kalınlık)

Kitabe Transkripsiyonu:

Haze-l merkad

El merhum el mağfur

..... bin

Ahmed han.....

Tanımı: Mezar, duvarla çevrili yeni mezarlık alanının içerisinde konumlanmaktadır. Baş şahidesiden oluşan mezar, kırmızı renkli andezit tüftür ve geriye doğru eğik durumdadır. Şahide altta dikdörtgendir ve üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır. Şahidenin ön yüzeyinde yuvarlak kemerli kitabe nişi yer almaktadır. Kitabe yatay kabartma şeritlerle sekiz bölüme ayrılmaktadır. Kitabe metni kabartma olarak, sülüs hatla yazılmış ancak metnin çoğunluğu tahrip olmuştur. Yuvarlak kemerli nişin üst kısmında yer alan tarih net değildir.

3. Değerlendirme

3.1. Tipoloji

Konumuz kapsamındaki mezar taşları, başlıklı ve başlıksız olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Başlıklı mezar taşları 2'si dinge, 1'i sarık, 1'i takke, 1'i kalpak/fes şeklinde 5 adet baş şahidesidir (Görsel 10-16-20-23-28). Başlıksız mezar taşları kendi içinde iki tipte görülmektedir. Bunlardan biri yarım silindir tepelikli tipte olanlar, diğeri ise altta dikdörtgen üstte dairesel tipte olanlardır. Yarım silindir tepelikli mezar taşları 7 adet baş şahidesinden oluşmaktadır (Görsel 3-11-13-17-18-33-34). Bu tip altta dikdörtgendir, üstte dairesel bir forma kavuşmaktadır ve yarım silindirik bir tepelikle sonlanmaktadır. Yarım silindirik tepelik, şahidenin üst yüzeyinin ortasında yer alır ve şahidenin kalınlığı boyunca uzanır. Altta dikdörtgen üstte dairesel formlu mezar taşı grubu 9 adet baş şahidesidir (Görsel 4-5-6-9-15-25-27-30-37). Genel olarak genişliğine göre uzunluğu fazla olan bu mezar taşları, altta dikdörtgen şekilde yükselip alınlık kısmında dairesel hatta kavuşmaktadır. Geriye kalan mezar taşları ya biçimlendirilmemiş ya da tahrip olmuş durumdadır ve tipolojik olarak bir gruba dâhil edilememektedir.

Osmanlı mezar taşlarının en çarpıcı özelliği, kişilerin toplum içerisindeki konumlarını yansıtan başlık türleridir. Başlıklı mezar taşlarından iki adet baş şahide Mevlevi sikkelerini andırmaktadır (Görsel 10-16). Mevlevîliğin sembolü haline gelen sikke, dövme keçeden yapılmış, iç içe geçmiş, tepesi başa giyilen kısma nazaran pek az incelen bir külahtır (Gölpınarlı, 1963: 41). Mevlevîlikte sikke, tarikata girecek kişinin şeyhe müracaatı ve şeyhin kabulü doğrultusunda giyilebilirdi (Bozkurt, 2009: 185-186; Özen, 2013: 342-352). Bu bilgilerle birlikte Kars ve çevresinde herhangi bir Mevlevi dergâhı izine rastlanmamıştır (Küçük, 2000: 39-285). Böylece akla yöresel bir kadın başlığı olan dinge gelmektedir. Ayrıca iki mezar taşından birinde görülen tarak motifi dinge ihtimalini arttırmaktadır (Görsel 10). Çünkü tarak motifi özellikle kadın mezar taşlarında yer almaktadır. Dinge, genellikle Azerbaycan'ın batı tarafında ve Nahçıvan'da 20. yüzyılın başına kadar kadın baş giysisi olarak kullanılmıştır. Azerbaycan dilinde yüksek yer, tepe, çelenk gibi anlamlar taşıyan dinge, bir külah ve külahın üzerine geçirilen çene altından bağlanan kumaştan oluşmaktaydı. Bu başlığın yüksekliği 40 cm'yi buluyordu ve özellikle yüksek olmasına önem veriliyordu (Abdulova, 2017: 571-578).

Bir adet şahidede karşılaştığımız başlığın sarık olduğu nettir (Görsel 20). Sarık takke, külah ve fes gibi başlıklara sarılmış kumaştan meydana gelmektedir. Osmanlı'da sarık, destar adıyla da anılmıştır. Gülşeni, Kadiri, Rifai gibi tarikatları temsil eden sarık türlerinden bahsedilmektedir. Sarık, genellikle ulemanın simgesi olmuştur (Berk, 2006: 26-28; Bozkurt, 2009: 152-154). Konumuz kapsamında olan şahide başlığı, bahsi geçen tarikat sarıklarından farklıdır. Mezar sahibinin herhangi tarikata bağlılığı anlaşılmasa bile, dini anlamda hatırı sayılır bir kimse olduğu söylenebilir.

Aile mezarlığı olarak adlandırılan alanda ilk bakışta fes ya da papak olup olmadığı anlaşılamayan bir adet başlık tipi mevcuttur (Görsel 28). Fes, aşağıdan yukarı doğru daralan silindirik biçimlidir, tepedeki düz yüzeyinin ortasında ibik bulunmaktadır ve ibiğe bir püskül bağlanmaktadır. Osmanlı'da II. Mahmud devrinde (1808-1839) devletin resmi baş giysisi olmuş, 1925 yılında çıkarılan bir kanun ile Türkiye'de giyilmesi yasaklanmıştır (Koçu, 1967: 113; Tezcan, 1995: 415-416; İşpirli, 2002: 510-512; Şahin, 2019: 22). Reşat Ekrem Koçu, kalpak ve papağı ayrı baş giysileri olarak tanımlamaktadır (1967: 142 ve 188). Ancak Karapapak/Terekemeler arasında her iki terim de aynı ürünü ifade

etmektedir. Kalpak, aslı deriden taklidi ise çuhadan yapılmış ve üstüne sarık sarılmayan baş giysisidir. Osmanlı'da 1908 Meşrutiyetinden sonra her rütbedeki subaylara resmi baş giysisi olarak kalpak kabul edilmiştir. Fes şeklindeki subay kalpaklarının çevresi post, tepe kısmı ise çuhadan yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk de Erzurum Kongresi'nden (1919) sonra kuzu postundan kalpak giymiş bunun üzerine meclis üyeleri, yeni kurulan ordudaki zabıtlar ve halk arasında birçok kişinin kalpak giydiği görülmüştür. 1925'de ise kalpak giyilmesi yasaklanmıştır (Koçu, 1967: 142-143). İstanbul'da olduğu gibi Doğu Anadolu'da da püskülleri ile yontulmuş fes başlık örnekleri mevcuttur. Ancak kalpak ya da papak olarak tanımlayabileceğimiz şahide başlığında püskül yontulmamıştır. Bu bilgiler bağlamında ilgili mezar başlığının festen çok bir kalpağı yansıttığı söylenebilir.

Anadolu'da çalışma konusu olmuş mezar taşları irdelendiğinde şahidelerin; başlıklı, dikdörtgen formlu, üçgen alınlıklı, kademeli tepelikli gibi formlara sahip olduğu görülmektedir. Altta dikdörtgen üstte dairesel formlu mezar taşı grubunun özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'daki Türk-İslam mezar taşlarına benzerliği dikkat çekicidir (Görsel 38-39-40).

3.2. Malzeme ve Teknik

Andezit mezar taşları, malzeme olarak aynı olsa da renk bakımından kırmızı, gri ve siyah gibi üç farklı gruba ayrılmaktadır. Köy halkı bu taşların kırmızı olanlarını "gızıl daş", siyah ve gri olanlara ise "göy daş" şeklinde tanımlamaktadır. 19. ve 20. yüzyılda İstanbul ve civarında mezar malzemesi olarak genellikle mermer tercih edilirken, aynı yüzyıllar içerisinde Doğu Anadolu'da genellikle andezit tüf malzeme kullanılmıştır (Baş ve Gül, 2018: 323-348; Ebiri, Kızgın ve Gül, 2021: 13-36). Bu durum hem Doğu Anadolu'daki malzeme geleneğini, hem de coğrafyanın sağladığı imkânı yansıtmaktadır. İşlenmesi kolay olan andezit, tahribat konusunda maalesef dayanıksızdır.

Mezar taşlarında kazıma, oyma ve kabartma teknikleri hem süsleme hem de kitabede uygulanmıştır.

3.3. Kitabe

Konumuz kapsamındaki mezarlarda kitabeler baş şahidelerin doğu yüzeylerinde yer almakta ve kısmen tahrip durumdadır. Şahidelerin doğu yüzeyinin ortasındaki kitabe metinleri sivri, yuvarlak, kaş ve dilimli kemerle vurgulanan nişlere yazılmıştır (Görsel 3-6-10-11-13-16). Orta kısımdaki metin, mezar sahibi hakkında bilgiler içermektedir. Orta bölümü çerçeveleyen kenar bordürlerinde ise dua ve istekleri belirten ifadeler yer almaktadır. Kitabeler genellikle mahalli üslupta diyebileceğimiz sülüs hatlı olup, rik'a ve kufi hattı anımsatan yazı türlerini de barındırmaktadır.

3.4. Süsleme

Konumuz kapsamındaki mezar taşlarında süslemeler bitkisel, geometrik ve nesne olarak üç gruba ayrılmaktadır. Bitkisel süslemeler gülbezek motiflerinden ibarettir. Geometrik süslemeler zikzak, hilâl, çarkıfelek, beş kollu yıldız, mühr-ü Süleyman, ayyıldız motiflerinden oluşmaktadır. Nesneler ibrik, el leğeni, tarak/kirkit ve alem tasvirleridir.

Gülbezek motifleri konumuz kapsamındaki mezarlarda en yoğun bezeme unsurudur. Kabartma, oyma ve kazıma teknikleri ile uygulanmıştır (Görsel 1-4-15). Gülbezeler altı yapraklı stilize çiçeklerden oluşmaktadır, altıgen çerçeveli ya da daire içine yerleştirilmiş vaziyettedir. Gülbezek ile süslenmiş mezar taşları özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde karşımıza çıkmaktadır (Pektaş, 1998: 15-28; İnci, 2008: 21; İgit, 2012: 541). Cebeci mezarlığındaki gülbezek kompozisyonlarına en yakın örnekler, Azerbaycan ve Gürcistan'daki Türk-İslam mezarlarında mevcuttur (Görsel 39-40).

Hilâl bezemesi, konumuz kapsamındaki mezarlar içinde 2 adet şahideye yer almaktadır (Görsel 19-28). Tek başına kullanımıyla, alem tepeliği ve ayyıldız formundan ayrı bir grubu oluşturmaktadır. Kabartma olarak mezar taşlarının arka yüzeylerinde bulunmaktadır. Hilâl, farklı kültürlerde var olmasının yanı sıra Türk mitolojisinde oldukça geniş bir yer kaplamaktadır. Söz konusu bezeme, anlam bakımından değişiklik gösterse de milattan önceki devirlerde

yaşamış Türk topluluklarından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar devamlılığını korumuştur. Bu devamlılık, İslam medeniyetinin de hilâl motifini benimsemesiyle yakından ilişkilidir. En yoğun kullanım, Türk-İslam devletlerinin mirasçısı olan Osmanlı'da görülmektedir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren Hristiyanlığın sembolü haç ve İslamiyet'in sembolü hilâl olmuş, bu durum İstanbul'un fethiyle yaygınlaşmıştır. Hilâl ayrıca yenilik, doğum ve parlaklık anlamlarına da gelmektedir (Bozkurt, 1998: 13-15; Esin, 2003: 59-112). Bu bağlamda hilâl motifinin mezar taşlarında kullanımı, öldükten sonra yeniden diriliş inancını ve mezar sahibinin Müslüman kimliğini temsil ediyor denilebilir.

Çarkifelek motifi, konumuz kapsamındaki mezarlar içinde 2 adet şahidenin batı yüzeyine işlenmiş durumdadır (Görsel 7-12). Her iki motif de kabartma tekniğindedir. Genel olarak çarkifelek, bir merkezi odak alan dairesel kollardan oluşmaktadır. İslam kozmolojisinde çarkifelek, yıldızların belli aralıklarla yer değiştirme hareketini tanımlamaktadır. Türk kozmolojisinde de benzer anlamda kök çıkışı (gök çarkı) terimi mevcuttu ve gök çarkını iki adet gök ejderi çevirmektedir. Ayrıca Bakara Suresi 156. ayete dayanan İslam felsefesindeki O'ndan gelen her şeyin O'na döneceği düşüncesi, çarkifelek motifini tanımlayan en net anlam olmalıdır (Kurnaz, 1993: 299; Esin, 2001: 42-43; Baş, 2006: 299). İslam düşüncesinde ölüm de hayat döngüsünün bir parçasıdır ve mezar taşındaki çarkifelek, bu döngünün sembolik ifadesidir. Yörenin tanınan halk ozanlarından Âşık Şenlik'in (1850-1913) bir şiirindeki *"Ey felek senin elinden abad (ebedi) olan görmedim"* ifadesi de çarkifelek tanımlamamızı desteklemektedir.

Beş kollu yıldız bir adet mezar taşında karşımıza çıkmaktadır (Görsel 20). Nahl Suresi'ndeki 16. ayette yıldızlarla ilgili yön ve yol bulma vurgusu, yıldız motifinin İslam sanatındaki anlam boyutu açısından önemlidir. Ayrıca Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) son devrinde bayrakta bulunan sekiz köşeli yıldız beş köşeli olarak değiştirilmiştir (Küçük, 1988: 258-263; Köprülü, 1992: 247-254; Baş, 2006: 294; Unat, 2013: 534-538). Beş kollu yıldız motifi, mezar sahibinin Osmanlı kimliğini ya da ölümden sonraki yolculuğunda yön bulmasına yardımcı olacak rehberini yansıtır olabilir.

Mühr-ü Süleyman "Davut Yıldızı" olarak da bilinmektedir (Görsel 14). İslam öncesi doğu kültürlerinde zıtlıkları temsil eden bir sembol olarak tanımlanmaktadır. Dünyanın altı günde yaratılmasını ve şer güçlerden koruyan bir tılsımı temsil ettiğini düşünülmektedir (Pala, 2006: 524-526). Konumuz kapsamındaki mezar taşına mühr-ü Süleyman motifinin işlenmiş olması, mezar sahibini şer güçlerden koruma arzusudur.

Hilâl ve yıldızın ayrı ayrı anlamlarından bahsetmiştik. Türklerde ayyıldız kullanımının milattan önceki devirlere dayandığı ve Türklüğün bir alameti olduğu belirtilmektedir (Eyice, 1991: 297-298). Konumuz kapsamındaki mezarlarda olması da mezar sahibi kişilerin Osmanlı ya da Türk kimliğini yansıtır denebilir (Görsel 34). Motifin benzer şekilde kullanımı Gürcistan'daki Türk mezarlarında yoğun olarak görülmektedir.

İbrik el ve yüz yıkamak için kullanılan su saklama eşyasıdır (Görsel 21-24). İbrik motifinin cömert, yumuşak huylu, iyiliksever insanların mezar taşlarına uygulandığı düşünülmektedir (Sili, 1996: 220-227). Bu bilgiler yanında ibrik motifi, İslam dininde ibadetin ön koşulu olan temizliği yani abdesti temsil etmektedir. Böylece mezar sahibinin yaşamında çoğunlukla ibadet ile meşgul ve yardımsever olduğu söylenebilir.

El leğeni ibriğin tamamlayıcı unsurdur ve birlikte kullanılır. Bu sebeple ibrik motifi ile benzer anlamları taşımaktadır.

Alem, yapıların kubbe, külah ya da çatıları üzerinde yer alan İslam sembolü bir nesnedir (Cantay, 1989: 356-357). Bu bağlamda mezar sahiplerinin dini yönünü yansıtmaktadır denilebilir (Görsel 12-22).

Tarak ya da kirkir motifi konumuz kapsamındaki mezar taşları içerisinde 1 adet şahidenin doğu yüzeyinde görülmektedir (Görsel 10). Motif, şahide yüzeyine kazıma olarak işlenmiş durumdadır. Tarak motifinin dişliliği temsil ettiği düşünülmekte ve motifin bulunduğu mezar sahibinin hayatta iken güzel ve uzun saçlara sahip bir kadın olduğu belirtilmektedir (Sili, 1996: 220-227). Kirkir, el tezgâhında halı dokumak için kullanılan dişli bir araçtır. Eğer motif kirkir olarak kabul edilirse, mezar sahibinin yaşamında halı dokuduğu düşünülebilir.

4. Sonuç

Cebeci köyünde incelenen 29 adet mezarın 22 adedinin tarihi tespit edilmiştir. 22 adet mezardan en erken tarihli olanı (miladi) 1806 yılına, en geç tarihli olanı ise 1944 yılına aittir. Geriye kalan 7 adet taş tahrip durumdadır ya da yüzeyinde herhangi bir tarih işlemesiyle karşılaşılmamıştır. Ancak söz konusu 7 adet taş, tarihleri tespit edilen mezar taşlarıyla benzer kitabe, form ve bezeme özelliklerine sahiptir. Bu durumda tarihleri tespit edilemeyen 7 taş da 19. yüzyıl başları ve 20. yüzyılın ortası arasındaki döneme tarihlenebilir. Ayrıca (miladi) 1806 yılına ait mezar taşı, rivayetin aksine Cebeci köyünün Çopur Allahverdi Ağadan önce kurulmuş olduğu düşüncesini güçlendirmiştir.

Köyde bulunan başlıklı mezar taşları, Osmanlı mezar taşı geleneğinin mahalli tarzda yansımaları olmuş ve bu sayede mezar sahiplerinin toplumsal konumları aydınlatılmıştır.

Cebeci köyündeki altta dikdörtgen tepede dairesel bir form kazanan mezar taşları, Azerbaycan ve Gürcistan'daki Türk-İslam mezar taşlarıyla benzer özellikler taşır. Bu durum, söz konusu yörelerden Cebeci köyüne göç eden Karapapak Türklerinin, Kafkaslarda uyguladıkları mezar taşı geleneklerini, Anadolu'da da sürdürmüş olduklarını göstermektedir.

Mezar taşlarındaki bezeme unsurları ise Anadolu'nun farklı bölgelerindeki mezar taşlarında görülen motiflerle aynıdır. Ayrıca form özellikleri gibi süslemeler de Gürcistan ve Azerbaycan'daki Türk-İslam mezar taşlarıyla benzerlik göstermektedir. Söz konusu benzerlikler, Kafkaslardan Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyada ortak kültür ve değerlerin varlığını yansıtmaktadır.

İncelenen mezar taşlarının kitabe içerikleri ve bezeme özellikleri doğrultusunda, Müslüman kimselere ait olduğu açıktır. Bu durum, köy halkının, Cebeci köyü kuruluşundan beri Türk-İslam köyü olarak kalmıştır iddiasını desteklemektedir.

Cebeci köyünde andezit malzemeli; altta dikdörtgen üstte dairesel formlu; Arap alfabesiyle yazılmış kitabeli; bitkisel, geometrik ve nesne motifli mezar taşı geleneğinin 20. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği anlaşılmıştır.

Köy halkının rivayetine göre köyün kurulduğu alan geçmişte askeri bir niteliğe sahipti. Bu rivayeti destekleyecek somut bir veriye ulaşılmamışsa da Cebeci adı ve köyün girişinde bulunan askeri karakol, yerleşimin Osmanlı devrindeki niteliğine ve rivayetin gerçekliğine dair birer ipucu olabilir.

Kaynakça

Abdulova, G. (2017), "Ortaq Türk Medeniyetinde Dine Baş Geyimi", *VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri* (ed. Kunduracı, O. ve Aytaç, A.), 571-578.

Baş, G. (2006), *Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimarisinde Süsleme I (Metin)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Van.

Baş, G. ve Gül, M. (2018), "Gevaş Dilmetaş Köyü Mezarlığı ve Mezar Taşları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 39, Van, s. 323-348.

Berk, S. (2006), *Zeytinburnu'nun Tarihî Mezar Taşları: Zamanı Aşan Taşlar*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, N. (1998), "Hilâl", *TDVİA*, C. 18, İstanbul, s. 13-15.

Bozkurt, N. (2009), "Sikke", *TDVİA*, C. 37, İstanbul, s. 185-186.

Cantay, T. (1989), "Alem", *TDVİA*, C. 2, İstanbul, s. 356-357.

Ebiri, G. – Kızgın, E. E. – Gül, M. (2021), "Eski Van Şehir Mezarlığındaki Mezar Taşları ve İkiz Kümbetler", *Bitlis İslamiyat Dergisi*, S. 2, C. 2, s. 13-35.

Esin, E. (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Esin, E. (2003), *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Gölpınarlı, A. (1963), *Mevlevî Adap ve Erkânı*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Gündüz, D. (2021), *1251/1835 Tarihli Kars Eyaleti Şöregel Sancağına Ait 02785 Numaralı Nüfus Defterinin Transkripsiyonu ve Tahlili [Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi]*, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

İgit, İ. (2012), *Tunceli'deki Mezar Taşları*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van.

İnci, V. (2008), *Cizre Mezar Taşları (18-19. YY)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

İşpirli, M. (2002), “Kıyafet”, *TDVİA*, C. 25, Ankara, 510-512.

Kılıçarslan, Y. (1993), “Cebeci”, *TDVİA*, c. 7, İstanbul, 182-182.

Koçu, R. E. (1967), *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara.

Köprülü, O. F. (1992), “Bayrak”, *TDVİA*, C. 5, İstanbul, s. 247-254.

Kurnaz, C. (1993), “Çarh”, *TDVİA*, C. 8, İstanbul, s. 299.

Küçük, C. (1988), “Abdülmecid”, *TDVİA*, C. 1, İstanbul, s. 259-262.

Küçük, S. (2000), XIX. Asırda Mevlevilik ve Mevleviler [Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul.

Özen, S. (2013), “Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Olmayanların Sikke Giymesine Karşı Alınan Önlemler”, *Türk Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 342-352.

Pala, İ. (2006), “Mühr-i Süleyman”, C. 31, İstanbul, s. 524-526.

Pektaş, K. (1998), “Bitlis Mezar Taşları”, *Kültür Bakanlığı Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü 17. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara, s. 15-28.

Sili, T. (1996), “Taşların Dili”, *Bilgi*, S. II, Ankara, s. 220-227.

Şahin, A. (2019), *Osmanlı Devleti'nde Başlık Olarak Fesin Kullanımı ve Feshane-i Amire (1829-1850)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Tezcan, H. (1995), “Fes”, *TDVİA*, C. 12, İstanbul, 415-416.

Unat, Y. (2013), “Yıldız”, *TDVİA*, C. 43, İstanbul, s. 534-538.

İnternet Kaynakları

(URL-1) <https://www.youtube.com/watch?v=iRbBsfGk3us&t=1458s> (Erişim: 04.01.2022)

Görsel Kaynaklar

Görsel-38: Muhammed BULUT, “Gürcistan - Hancağızlı Köyü Mezar Taşları” <https://www.youtube.com/watch?v=liP49Fzb4jI> (Erişim: 28.12.2021)

Görsel-39: Muhammed BULUT, “Yığrancı - Eski Mezarlık” <https://www.youtube.com/watch?v=UcBmuNX2uZQ> (Erişim: 29.12.2021)

Görseller

Görsel 1. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar (güney cephe)

Görsel 2. Çopur Allahvirdi Ağa'nın eşine ait olduğu düşünülen mezar (Baş Ş.)

Görsel 3. Çopur Allahvirdi Ağa'nın mezarı (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 4. Hasan bin Muhammed'e ait mezar (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 5. Ahmed İbni Veli Bin Süleyman Selim Ağa'nın

Görsel 6. Hadice Yetimesi'ne ait mezar (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 7. Hadice Yetimesi'ne ait mezar (Baş Ş. Batı cephe, çarkıfelek motifi)

Görsel 8. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar

Görsel 9. Mansur İbni Veli Mansur Ağa'nın mezarı (Baş Ş. Doğu Cephe)

Görsel 10. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar (Baş Ş. doğu cephe, dinge başlık)

Görsel 11. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 12. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Batı cephe, alem içinde çarkıfelek motifi)

Görsel 13. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 14. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar (Baş Ş. Batı cephe, mühr-ü Süleyman motifi)

Görsel 15. Ahmed Aka'nın mezarı. (Baş Ş. Ön yüz)

Görsel 16. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe, dinge başlıklı)

Görsel 17. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş.)

Görsel 18. Osman (bin?) Ömer Ağa'nın mezarı. (Baş Ş.)

Görsel 19. Osman (bin?) Ömer Ağa'nın mezarı. (Ayak Ş. Doğu cephe)

Görsel 20. Abdullah Aka bin Süleyman'a ait mezar. (Baş Ş. Doğu cephe, sarık başlıklı)

Görsel 21. Abdullah Aka bin Süleyman'a ait mezar. (Baş Ş. Güney cephe, ibrik motifi)

Görsel 22. Abdullah Aka bin Süleyman'a ait mezar. (Baş Ş. Kuzey cephe, alem motifi)

Görsel 23. İskender Aka'nın mezarı. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 24. İskender Aka'nın mezarı. (Baş Ş. Güney cephe, ibrik motifi)

Görsel 25. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 26. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 27. Halil'in mezarı. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 28. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe, papak/kalp başlıklı)

Görsel 29. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Batı cephe, hilâl motifi)

Görsel 30. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 31. Fatma bint-i Ahmed bin Hacı'ya ait mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 32. El Aziz'in Balasına ait mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 33. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 34. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Batı cephe, ay yıldız kabartması)

Görsel 35. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 36. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 37. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar. (Baş Ş. Doğu cephe)

Görsel 38. Gürcistan Hancağızlı köyü mezar taşı örneği

Görsel 39. Gürcistan Yırğançay mezar taşı örneği

Görsel 40. Azerbaycan mezar taşı örneği